ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Капічон Ольги Григорівни «Історико-правова спадщина академіка В.В. Копєйчикова», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Вдосконалення механізму держави та правової системи України є складним процесом, який поєднує в собі як прагнення до відповідності світовим стандартам і гуманістичним цінностям, насамперед таким як права людини, верховенство права, демократія, так і створення засобів для адекватної відповіді на виклики сучасного світу, пов'язані з глобалізацією, політичною нестабільністю, економічною кризою тощо. Такий процес вимагає особливої уваги до інтелектуальної основи розв'язання цих складних питань – державно-правових поглядів тих учених, які заклали теоретико-правові підвалини розвитку демократії, правосвідомості народу, забезпечували визнання України як суб'єкта міжнародного співтовариства.

Доктринальні положення є результатом проведення фундаментальних наукових досліджень, які пов'язані з розвитком понятєво-категоріального апарату, глибоким і всебічним аналізом сутності державно-правових явищ і процесів, з'ясуванням закономірностей і тенденцій поступу юридичної практики. Усе більше науковців у галузі права і держави схиляються до висновку про те, що панівні в суспільстві уявлення про право здатні не лише відображати юридичну дійсність, а й творчо впливати на всі складові правової системи суспільства, зокрема правосвідомість, нормотворчість і правореалізацію. Тому не є випадковим проведення останніми роками наукових розвідок, в яких підіймаються питання стосовно творчої розробки основоположних поглядів та ідей провідних сучасних правознавців на державно-правові явища як у сфері загальнотеоретичного правознавства, так і галузевих юридичних дисциплін.

ВРСДЗ НАВС
Вх. № 2696
"14" 06 2018 р.
кількість аркушів:
осн. док. 9 додаток –

До плеяди відомих вітчизняних учених-правознавців, беззаперечно, належить Володимир Володимирович Копєйчиков (17 листопада 1923 р. – 9 червня 2002 р.), доктор юридичних наук, професор, дійсний член Академії правових наук України (1993 – 2002 рр.), Заслужений діяч науки і техніки України, талановитий педагог, засновник наукової школи прав людини та механізму їх забезпечення в Національній академії внутрішніх справ (далі – НАВС). Генеза його поглядів та ідей у різних сферах державно-правової дійсності пройшла складний шлях від представника комуністичної партії Радянського Союзу до визнаного громадського та державного діяча України. Його дослідження випереджали час, а учні нині продовжують справу свого вчителя. Науковий доробок В.В. Копєйчикова в царині юридичної науки складає більш ніж 250 підготовлених праць, зокрема особисті та колективні монографії, підручники та навчальні посібники, статті у профільних виданнях і співавторство статей у словниках та енциклопедіях з історії та теорії держави і права, конституційного права тощо. Водночас доводиться констатувати, що історико-правова спадщина академіка В.В. Копєйчикова є не в повній мірі вивченою попри значимість цієї особистості для розвитку юридичної науки. На теперішній час відсутнє комплексне дослідження його поглядів та ідей, їхньої практичної реалізації в період формування національної правової системи України.

Таким чином, зазначене визначає актуальність, необхідність і важливість наукової розробки історико-правового доробку академіка В.В. Копєйчикова.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації є цілком обґрунтовані, причому широко використано джерельну, історіографічну базу та пізнавальний інструментарій. Автор досить аргументовано визначив ключові аспекти досліджуваної проблеми, її об'єкт і предмет. Сформульовані мета та завдання дослідження, дозволили О.Г. Капічон на підставі

ґрунтовного аналізу історико-правової спадщини українського правознавця В.В. Копєйчикова висвітлити його науковий доробок для розвитку українського права та держави в контексті тих історичних реалій, в яких він жив і творив. Так, комплексно опрацьовано та систематизовано наукові праці академіка В.В. Копєйчикова з конституціоналізму, охорони та захисту прав і свобод людини, місцевого самоврядування, розбудови громадянського суспільства, обґрунтування національної ідеї українців доби незалежності. Здобувач запропоновав періодизацію педагогічної та наукової діяльності В.В. Копєйчикова, виокремлюючи «харківський період» (1948 – 1971 рр.), «перший київський період» (1971 – 1978 рр.), «московський період» (1978 – 1983 рр.), «другий київський період» (1983 – 2002 рр.). За допомогою використання низки принципів наукового пізнання, методологічних підходів і методів у роботі здійснено спробу прослідкувати еволюцію поглядів та ідей академіка В.В. Копєйчикова як науковця, так і громадського діяча, патріота України, гармонійно поєднуючи історичний та юридичний матеріал, враховуючи багатофакторність історичних процесів, в яких працював учений.

Достовірність, новизна висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в українській правовій науці зроблено спробу, використовуючи архівні документи й матеріали, публікації в офіційній пресі, комплексно проаналізувати історико-правову спадщину академіка В.В. Копєйчикова. Хронологічні межі дослідження охоплюють період з кінця 1940-х років XX ст. по теперішній час, фактично зі вступу В.В. Копєйчикова до аспірантури Харківського юридичного інституту ім. Л.М. Кагановича у 1948 р., й до сьогодення, оскільки погляди та ідеї вченого, що відображені в наукових працях, є актуальними нині, а учні продовжують його традиції.

Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань у ході підготовки дисертаційної праці використано комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих філософсько-світоглядних підходів, загальнонаукових і

спеціальнонаукових методів. При цьому філософсько-правову основу дисертаційного дослідження передусім складають концепція сучасної гуманістичної філософії про взаємозв'язки суспільства, держави та людини у сфері правового регулювання, теорії правової та соціальної держави.

У науковому контексті імпонує спосіб викладення результатів наукового пошуку здобувача – від висвітлення становлення світогляду В.В. Копєйчикова, його теоретичних державницько-правових поглядів до їх реалізації в юридичній практиці. Крім того, варто наголосити, по-перше, на ґрунтовному вивченні автором наукової, громадської та практичної діяльності В.В. Копєйчикова, а також інших аспектів його спадщини; по-друге, на вдалій кореляції творчих здобутків вченого з сучасними теоріями праводержавознавства; по-третє, на висвітленні здобувачем поглядів юриста щодо природи права і демократії, прав людини та їх забезпечення в діяльності органів правопорядку, місця та ролі місцевого самоврядування в системі публічної влади та державному будівництві тощо. Варто відзначити наукову підготовленість здобувача, який досить вдало оперує в тексті автореферату та дисертації поняттєво-категоріальним апаратом різних гуманітарних та юридичних наук, а також значну апробацію результатів дослідження, що надала можливість ознайомитися з ними зацікавлених фахівців.

Не викликає зауважень також **структура дисертації,** яка складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. У цілому аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них і загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження в основному реалізовані.

Апробація дисертації. Основні результати дисертації відображено в 17 наукових працях, зокрема в чотирьох статтях у наукових фахових виданнях України, трьох статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у 10 тезах доповідей у збірниках матеріалів науково-

практичних конференцій, круглих столів і наукових читань. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри історії держави та права НАВС, а також оприлюднено на 10 міжнародних, всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, круглих столах і наукових читаннях, зокрема: «Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 25 квітня 2014 р.); «Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності» (м. Харків, 22 – 23 травня 2015 р.); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 5 – 6 червня 2015 р.); «Конституція України: шляхи вдосконалення» (м. Київ, 25 червня 2015 р.); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.); «Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки» (конференція проводиться іноземними мовами) (м. Харків, 14 квітня 2016 р.); «Реформування правоохоронної системи України: стан та перспективи» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); VI наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В.В. Копєйчикова (м. Київ, 17 листопада 2016 р.); «Юридична освіта та наука в контексті реалізації державної правової політики» (м. Київ, 19 травня 2017 р.); VII наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В.В. Копєйчикова (м. Київ, 17 листопада 2017 р.).

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації. Зміст дисертації й автореферату О.Г. Капічон свідчить про високий науковий рівень і всебічність опрацювання фундаментальних аспектів обраної теми, глибоке розуміння проблем історико-правової спадщини В.В. Копєйчикова, притаманне дисертанту цілісне бачення засобів їх розв'язання.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено стан її розробки, окреслено зв'язок роботи з науковими

програмами, планами та темами, мету та завдання, об'єкт і предмет, хронологічні межі, методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дисертації та кількість публікацій, а також охарактеризовано структуру дисертації. Розділ 1 «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження історико-правової спадщини академіка В.В. Копєйчикова» присвячений розгляду історіографічних аспектів наукового доробку академіка В.В. Копєйчикова, методології дисертаційної роботи, а також аналізу бібліографічного масиву, що становить джерельну базу осмислення наукових надбань ученого. У свою чергу розділ 2 «Формування історико-правових поглядів та ідей В.В. Копєйчикова» спрямований на висвітлення становлення й утвердження академіка В.В. Копєйчикова як провідного дослідника з історії та теорії держави і права, конституційного права. При цьому розділ 3 «Значення основних ідей у науковій спадщині академіка В.В. Копєйчикова» охоплює вивчення проблематики національної ідеї та громадянського суспільства у працях В.В. Копєйчикова, його внеску у вітчизняний конституційний процес, розвиток місцевого самоврядування, а також аналіз вкладу академіка В.В. Копєйчикова в наукову школу прав людини та механізму їх реалізації періоду незалежності.

Оцінка мови і стилю дисертації. Текст дисертаційного дослідження підготовлений науковим стилем, державною мовою. Наукові положення, висновки та рекомендації викладені стисло, точно, ясно та просто, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. У ході рецензування наукової роботи запозичень матеріалу без посилання на відповідні джерела не виявлено.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами і грантами. Дослідження здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 – 2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня

2016 р.; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради НАВС (протокол № 20 від 29 жовтня 2015 р.) і включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 85, 2015 р.).

Зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи позитивні аспекти роботи, звернемо увагу й на деякі дискусійні, не повною мірою опрацьовані положення дисертації та автореферату:

1. За останні роки підготовлена ціла серія дисертацій зі спеціальності 12.00.01, присвячена державно-правовим поглядам українських політиків, державних, громадських діячів, на кшталт, С. Шелухіна, П. Скоропадського, А. Волошина, у яких об'єктом дослідження визнається «інтелектуальна, наукова, творча» спадщина та діяльність особи як представника української політико-правової думки. У поданому до захисту дослідженні автор змістила пріоритетне на другорядне і навпаки. Не можуть бути об'єктом дослідження «суспільні умови, в яких формувалися історичні й правові погляди та ідеї академіка Копейчикова», якщо предметом є його творча спадщина. Видається, що об'єктом дослідження мають бути вчення, концепції, праворозуміння тієї чи іншої історичної постаті, а в нашому випадку – академіка В. В. Копєйчикова.

2. У висновках дисертантка переконує, що у працях академіка В. В. Копєйчикова «відображено сучасне розуміння теоретичних дефініцій» (с. 204 дисертації). На мою думку, таке узагальнення є достатньо безапеляційне, адже за шістнадцять років після смерті Володимира Володимировича сучасна теоретико-правова наука пішла далеко вперед і не факт, що теперішній її рівень розуміння в різноманітних аспектах знайшов відображення у працях академіка.

3. Викликає певні дискусії та нерозуміння текст на сторінках 23 дисертації та 5 автореферату, який викладений у такій редакції: «Удосконалено змістову характеристику ідей та поглядів академіка В. В. Копєйчикова, спрямованих на вдосконалення деяких положень Конституції України 1996 р.». На мою думку, змістову характеристику ідей та поглядів В. В. Копєйчикова міг удосконалити лише сам академік, а його ідеї можуть набути нового звучання в працях плеяди учнів, які, спираючись на них, прийдуть до нових, актуальних висновки.

4. Викликає сумнів п'яте положення рубрикації «вперше», де дисертантка, на сторінці 5 стверджує, що «науковий аналіз стенограм засідань Верховної Ради України (1990 – 1996 рр.), документів та матеріалів архівних фондів з 1948 по 2002 рр., раніше не відомих або мало відомих в українській історико-правовій науці задля яскравішого висвітлення суспільних реалій, в яких жив і творив академік В. В. Копєйчиков», є науковою новизною одержаних результатів. Видається, вчинені здобувачем дії є лише засобом або методом для досягнення наукової новизни. Саме за допомогою аналізу стенограм, документів та матеріалів архівних фондів необхідно було б прийти до наукових висновків, які б і стали положенням наукової новизни.

5. На сторінці 22 дисертаційної роботи автор стверджує про комплексне дослідження та систематизацію наукових праць академіка В. В. Копєйчикова з конституціоналізму, захисту прав людини, місцевого самоврядування, побудови громадянського суспільства, обґрунтування національної ідеї українців доби незалежності, при цьому історико-правова спадщина академіка залишається поза увагою дослідниці.

6. Назва підрозділу 2.2 дисертації «Діяльність В.В. Копєйчикова в Національній академії внутрішніх справ та правоохоронних органах» не в повній мірі відповідає приналежності вищих органів державної влади України, в яких у цей період працював В.В. Копєйчикова, до групи правоохоронних. З огляду на те, що з квітня 1995 р. по червень 1998 р.

академік В.В. Копєйчиков працював науковим консультантом Президента України з питань державного будівництва (с. 106 дисертації), доречно було назву цього структурного підрозділу викласти в іншій редакції, приміром, «Діяльність В.В. Копєйчикова в Національній академії внутрішніх справ та органах державної влади України».

На підставі вищевикладеного, незважаючи на зроблені зауваження, вважаю, що дисертація Капічон Ольги Григорівни **«Історико-правова спадщина академіка В.В. Копєйчикова»** за своїм змістом та науковими результатами є завершеним, самостійним, доказовим дослідженням з актуальної історично-правової проблеми, що має істотне наукове і практичне значення, вирішує конкретне наукове завдання у галузі історично-правової науки, відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доцент кафедри історії права та держави

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук І.А. Мацелюх

13 червня 2018 року

Підпис вченого Караул
13.06.2018

Україна * Київський національний університет імені Тараса Шевченка * Ідентифікаційний код 02070421